

ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ: ΕΚ ΤΟΥ ΠΟΝΗΡΟΥ Η ΕΚ ΤΟΥ ΜΗ ΕΠΙΣΤΗΤΟΥ; (Μάρτιος 2005)

Συγγραφέας: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΛΑΣΚΑΣ

Ανάμεσα στη σύγχυση που προηγήθηκε, πριν από περίπου ενάμισυ χρόνο, της δημοσίευσης του νέου δασικού νόμου (ν. 3208/03) από το (τέως) Υπουργείο Γεωργίας σχετικά με τις νέες διατάξεις του και ειδικότερα ως προς τον ορισμό του δάσους, ακούστηκαν και ορισμένες ανακρίβειες του τύπου «*οι δασολόγοι χαρακτηρίζουν ως δάσος τα θυμάρια*» και «*πολλοί οικισμοί θεωρούνται δασικές εκτάσεις*». Προσπαθώντας να συμβάλουμε στη διευκρίνιση ορισμένων θεμάτων, αφού έχει καταλαγιάσει ο θόρυβος εκείνων των ημερών, και να αποδείξουμε ότι μάλλον «*εκ του πονηρού*»^[1] επιχειρήθηκε η εξειδίκευση της ερμηνευτικής δήλωσης του άρθρου 24 του Συντάγματος με την επιλεκτική και άστοχη χρησιμοποίηση της δασικής βιβλιογραφίας, θα παρουσιάσουμε το ισχύον νομικό καθεστώς των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών για τον ορισμό του δάσους και θα δείξουμε ορισμένες ασάφειες που εμπεριέχει ο νέος ορισμός.

Πρέπει να τονιστεί από την αρχή ότι είναι άλλο πράγμα τι ορίζεται επιστημονικά ως δάσος και άλλο τι θεωρεί ως δάσος η Πολιτεία για να διασφαλίσει την προστασία του περιβάλλοντος. Οι περιοχές που προστατεύονται μαζί με τα δάση ονομάζονται δασικές εκτάσεις ή δασική γη ή δασικό έδαφος. Τα κριτήρια που θέτει η Πολιτεία για την υπαγωγή εκτάσεων των φυσικών χερσαίων οικοσυστημάτων σε καθεστώς (δασικής) προστασίας ποικίλλουν ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της χώρας. Έτσι, στις σκανδιναβικές χώρες, όπου η δασοκάλυψη είναι εκτεταμένη και οι περιοχές του βορρά αραιοκατοικημένες, οι ορισμοί του δάσους εμπεριέχουν την έννοια της παραγωγής (κυβικά μέτρα ξυλείας στο εκτάριο), ενώ δεν αποκλείεται και η αλλαγή της χρήσης του εδάφους. Θα πρέπει όμως να ισχύει το ίδιο στις μεσογειακές χώρες, όπου το ξηροθερμικό περιβάλλον, οι πυρκαγιές και η πίεση της βόσκησης έχουν προκαλέσει σε πολλά δάση έντονη υποβάθμιση έως κατάρρευση; Πόσο μάλλον όταν η χώρα μας είναι κατεξοχήν ορεινή και το ιδιοκτησιακό εκκρεμεί από καταβολής νέο-ελληνικού κράτους.

Τα στοιχεία που θα παρουσιάσουμε θα μπορούσαν να στηρίξουν έναν διαφορετικό ορισμό του δάσους, ίσως αυστηρότερο, καταρρίπτοντας το άλλοθι της θεμελίωσης του νέου ορισμού στη δασική βιβλιογραφία. Αλλά, επειδή ουδέν κακόν αμιγές καλού, προσφέρεται η αφορμή για την εμπεριστατωμένη αναζήτηση και ανάλυση του ορισμού του δάσους, στα πλαίσια του επικείμενου δημόσιου διαλόγου, που θα ωφελήσει όχι μόνο τους δασολόγους που θα επιφορτιστούν με το χαρακτηρισμό των εκτάσεων, αλλά και την υποστήριξη των πρωτοβουλιών για την προστασία του δασικού πλούτου.

Ο ορισμός του δάσους στις ευρωπαϊκές χώρες ποικίλλει αρκετά. Προκειμένου να γίνει η σύγκριση με τα επίμαχα κριτήρια του Νόμου (δηλ. ελάχιστη έκταση 3 στρ. και ελάχιστη συγκόμωση 25%) παρουσιάζουμε συνοπτικά βάσει αυτών των κριτηρίων τον Πίνακα. 1. Σ' αυτόν εμφανίζονται και άλλα κριτήρια και, ως ενδεικτικό στοιχείο, το ποσοστό δασοκάλυψης κάθε χώρας.

Όπως παρατηρούμε, τον αυστηρότερο ορισμό για τη συγκόμωση υιοθετεί η Ισπανία (5-10%), ενώ για την ελάχιστη έκταση η Τσεχία (0,1 στρ.). Τα αυστηρότερα όρια ως προς την έκταση έχει το Ηνωμένο Βασίλειο (20 στρ.), ενώ ως προς τη συγκόμωση η Γερμανία (50%) και η Αυστρία (30%). Άλλα στοιχεία, όπως το ελάχιστο πλάτος λωρίδας δάσους κυμαίνονται από 10 μ. (Αυστρία, Γερμανία) μέχρι 50 μ. (Ηνωμένο Βασίλειο), ενώ οι Σκανδιναβικές χώρες θέτουν ως όριο ετήσιας απόδοσης το 1 m³/ha (η ποσότητα αυτή μπορεί να φτάνει το 0,1 m³/ha για μη παραγωγικές εκτάσεις). Από όλες τις χώρες του Πίνακα. 1 η Ελλάδα, χώρα με έντονο ανάγλυφο και ιδανικές συνθήκες ανάπτυξης δασών, έχει τις ίδιες περίπου εκτάσεις δάσους και δασικών εκτάσεων, ένδειξη ύπαρξης παραγόντων υποβάθμισης των δασών σε δασικές εκτάσεις (το ίδιο εμφανίζει και η Ισπανία). Σε όλες τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες οι δασικές εκτάσεις είναι περιορισμένες ως προς τα δάση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ελάχιστες απαιτήσεις για το χαρακτηρισμό

μιας έκτασης ως δάσος

σε 21 ευρωπαϊκές χώρες σε σχέση με τη συνολική τους δασοκάλυψη

A/A

ΧΩΡΑ

Έκταση (στρ.)

Συγκόμωση (%)

Πλάτος (μ)

Ήλλο

Δάσος (%)

Δασικές εκτάσεις[2] (%)

1

Αυστρία

0,5

30

10

45,8

1,0

2

Βέλγιο

0,1-0,5

10-20

9-25

21,8

0,9

3

Δανία

5

20

6 μ ύψος δέντρων

11,3

2,2

4

Φινλανδία

0,1-1 m³/ha

65,2

2,5

5

Γαλλία

2,5

8

Ιρλανδία

5

20

40

4 m³/ha

8,9

0,6

9

Ιταλία

2

20

20

32,7

3,3

10

Λιχτενστάιν

20

25

		43,8
		0,0
	11	
Λουξεμβούργο		5
		10
		5
		Ανεπίσημος ορισμός
		33,2
		1,2
	12	
Κάτω Χώρες		5
		20
		30
		9,7
		0,0
	13	
Νορβηγία		

1

0,1-1 m³/ha

26,9

10,2

14

Πορτογαλία

2

10-15

15

35,9

0,4

15

Ισπανία

2

5-10

20

27,0

24,9

16

Σουηδία

2,5

1 m³/ha

60,4

7,2

17

Ελβετία

20

25

3 μ ύψος

28,4

1,5

18

Ηνωμένο Βασίλειο

20

20

50			11,3
			0,1
	19		
Τσεχία			0,1
			20
			33,3
			0,0
	20		
Πολωνία			1
			29,1
			0,0
	21		

Ρωσία

Σ/τής 0,3-0,4

47,4

4,2

(Πηγή: επεξεργασία πίνακα του APPENDICE 1 στο Internal Report 6 του EFI (2002). Συμπλήρωση από συνοπτικό πίνακα στην εργασία του Lund (2003). Η δασοκάλυψη από βασικά δεδομένα πίνακα 1.1, 1.2a, Annex IV, European Forestry Yearbook, 2003)

Ο νέος νόμος, αν και περιλαμβάνει τους συνταγματικούς ορισμούς (ενδεχομένως να είναι περιττό απόσπασμα του Συντάγματος να περιληφθεί αυτούσιο σε διάταξη νόμου), κάνει διάκριση μεταξύ δάσους και δασικής έκτασης ως προς το ύψος, ουσιαστικά, της ξυλώδους βλάστησης. Αν πρόκειται δηλαδή για δέντρα μέχρι 25%, έχουμε δάσος, αν πρόκειται για θαμνώδη βλάστηση (πάλι μέχρι 25%), πρόκειται για δασική έκταση! Αλλά, τι είναι δέντρο και τι θάμνος; Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το πουρνάρι, το οποίο λόγω ακριβώς της βόσκησης στην Ελλάδα εμφανίζεται κατά κανόνα ως θάμνος. Σε σπάνιες όμως εξαιρέσεις θα το δει κανείς ως δέντρο με πυκνή, πλούσια στρογγυλή κόμη και μεγάλο κορμό. Κατά την επιστήμη της δασικής οικολογίας ο όροφος των θάμνων φθάνει μέχρι τα 5-6 μ.! Συνεπώς δημιουργείται μία ακόμη ασάφεια ή διάκριση μεταξύ δασών και δασικών εκτάσεων σε σχέση με το χαρακτηρισμό των ξυλωδών φυτών ως δέντρων ή θάμνων. Έτσι προκύπτει η ανάγκη προσδιορισμού και ελάχιστου ύψους βλάστησης, το οποίο ορισμένες χώρες έχουν ήδη καθορίσει. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί πρόνοια και ως προς την ηλικία του δέντρου, αφού προφανώς ακόμη και τα έλατα και τα πεύκα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους βρίσκονται στον όροφο των θάμνων.

Επειδή η αιτιολογική έκθεση του νόμου παραπέμπει στα συγγράμματα δασικής

οικολογίας και δασοκομικής του Μουλόπουλου και του Ντάφη, πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Απατσίδης (1982) θέτει ως όριο δασοκάλυψης το 10%, ενώ και οι ανωτέρω καθηγητές αναφέρονται σαφώς στα υψηλά ξυλοπαραγωγικά δάση και όχι σε εκτάσεις που θα θεωρηθούν δασικές. Η μικρότερη επιφάνεια για να τεθεί ένα δάσος σε διαχείριση είναι πολύ μεγαλύτερη από 3 στρ. Επίσης, το ποσοστό συγκόμωσης 25% δεν τεκμηριώνεται πουθενά στην αναφερόμενη βιβλιογραφία από τους εισηγητές του νομοσχεδίου. Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συστήνει για τις μεσογειακές χώρες η συγκόμωση να είναι τουλάχιστον 10% (για αείφυλλα πλατύφυλλα, συστάδες αριάς κ.λπ.) αντί για 20% που θέτει ως όριο ο FAO.

Ο προβληματισμός σχετικά με τις έννοιες της δασολογικής επιστήμης και τους βασικούς ορισμούς υφίσταται και στις αναπτυγμένες δασοπονικά χώρες. Ο Οργανισμός Γεωργίας και Τροφίμων (FAO) ανέθεσε το 2002 σε ειδικούς επιστήμονες να συλλέξουν κατά τρόπο συστηματικό και να αναλύσουν τους υπάρχοντες ορισμούς με σκοπό την εναρμόνισή τους σε παγκόσμιο επίπεδο[4]. Για βαθύτερη ανάλυση στο θέμα των ορισμών και των εννοιών, ο αναγνώστης μπορεί να βρει περισσότερους από χίλιους ορισμούς του δάσους που ισχύουν σε διάφορες χώρες και διοικητικές περιφέρειες, λαμβάνοντας παρόμοια τεχνικά ή άλλα κριτήρια (Lund 2003). Αν οι εισηγητές του νομοσχεδίου αγνόησαν ηθελημένα τις εξελίξεις αυτές σε παγκόσμιο επίπεδο, τότε ανακύπτουν «αποχρώσεις ενδείξεις» ότι η θέσπιση νέων ορισμών έμμεσα βιβλιογραφικά τεκμηριωμένων σε δύο - τρεις πηγές εικοσαετίας γίνεται εκ του πονηρού. Όπως όλες οι επιστήμες, έτσι και η επιστήμη της Δασικής Οικολογίας διευρύνεται συνεχώς με τις νέες ερευνητικές εργασίες και βασίζεται σε μεγάλο όγκο έρευνας παγκοσμίως.

Έχοντας πλέον υπ' όψιν την ευρωπαϊκή εμπειρία του Πίνακα 1 ως δείγμα, ας υπενθυμίσουμε τους ορισμούς του ν. 998/79 (άρθρο 3), οι οποίοι πολύ εύστοχα, κατά τη γνώμη μας, όριζαν το δάσος (παρ. 1) και τη δασική έκταση (παρ. 2), ενώ συμπεριλαμβάνουν ορθά υπό την προστασία της δασικής νομοθεσίας και άλλες εκτάσεις (παρ. 3 - 5), δηλαδή διάκενα εντός δάσους, αλπικά λιβάδια, πάρκα και άλση, δεντροστοιχίες και δασικές φυτείες, δασωτές και αναδασωτές εκτάσεις. Και όλα αυτά ως σαφώς διακρινόμενες υποπεριπτώσεις (παράγραφοι) του άρθρου 3 και όχι ως κεράμους ατάκτως ερριμένους (ν. 3208/03). Τι όριζε, λοιπόν, ο ν. 998/79 (ο τονισμός των καίριων φράσεων του συγγραφέα):

«1. Ως δάσος νοείται πάσα έκτασις της επιφανείας του δάσους, η οποία καλύπτεται εν όλω ή σποραδικώς υπό αγρίων ξυλωδών φυτών οϊωνδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, αποτελούντων ως εκ της μεταξύ των αποστάσεως και αλληλεπιδράσεως οργανική ενότητα, και η οποία δύναται να προσφέρη προϊόντα εκ των ανω φυτών εξαγόμενα ή να συμβάλη εις την διατήρησιν της φυσικής και βιολογικής ισορροπίας ή να εξυπηρετήση την διαβίωσιν του ανθρώπου εντός του φυσικού περιβάλλοντος.

2. Ως δασική έκτασις νοείται πάσα έκτασις της επιφανείας του εδάφους, καλυπτομένη υπό αραιάς ή πενιχράς, υψηλής ή θαμνώδους, ξυλώδους βλαστήσεως οϊασδήποτε διαπλάσεως και δυναμένη να εξυπηρετήσῃ μίαν ή περισσοτέρας των εν τη προηγουμένη παραγράφῳ λειτουργιών».

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το απαραίτητο στοιχείο θεμελίωσης δασικού οικοσυστήματος είναι η οργανική ενότητα της χλωρίδας και η εκπλήρωση μίας εκ των λειτουργιών (βλ. και σχετική νομολογία ΣτΕ, Μακρής 1999). Κατ' αυτήν την έννοια μπορεί να θεωρηθούν ως δασικές εκτάσεις φρυγανώδεις, π.χ. εκτάσεις κοντά στην παραλιακή ζώνη, εφόσον εξυπηρετούν τη διατήρηση του κύκλου του άνθρακα και του νερού, την παραγωγή οξυγόνου, την παροχή ενδιαιτήματος στην άγρια πανίδα κ.λπ. Απεναντίας, αντίστοιχες εκτάσεις στην πεδινή ζώνη, λοφώδεις, ενταγμένες σε ευρύτερες αγροτικές ή κτηνοτροφικές περιοχές θα μπορούσε να χαρακτηριστούν ως χορτολιβαδικές.

Εδώ και πολύ καιρό, οι Βεβαιώσεις παλαιότερα και οι Πράξεις Χαρακτηρισμού των Δασικών Υπηρεσιών από το 1998 και μετά, σε εκτέλεση της διαδικασίας του άρθρου 14 του ν. 998/79 (Προσωρινή επίλυση αμφισβητήσεων), όταν χαρακτηρίζουν κάποια έκταση ως δασική - κάνουν αναφορά σε συγκεκριμένη παράγραφο - υποκατηγορία του νόμου. Το ίδιο συμβαίνει και για τις μη δασικές («ως γεωργικώς καλλιεργούμενη της παρ. 6 του άρθρου 3 του ν. 998/79» ή ως χορτολιβαδική ή ως αλυκή ή ως αρχαιολογικό χώρο κ.λπ). Πολλές φορές δασικοί υπάλληλοι έχουν κατηγορηθεί για αποχαρακτηρισμό εκτάσεων βάσει αυτής της διαδικασίας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε όμως ότι κάθε Πράξη Χαρακτηρισμού συνοδεύεται από τεκμηριωμένη εισηγητική έκθεση, περίληψη της δημοσιεύεται σε δύο εφημερίδες και αναρτάται για ένα μήνα στο οικείο δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα για ένα μήνα, δίνοντας το δικαίωμα σε όποιον έχει έννομο συμφέρον να προβάλει αντιρρήσεις κατά της πράξης χαρακτηρισμού. Η δημοσιότητα δηλαδή λειτουργεί ως ασφαλιστική

δικλείδα. Ο χαρακτηρισμός, λοιπόν, γίνεται με την αποδοχή και του κοινωνικού συνόλου.

Συμπερασματικά, προτείνεται η επαναφορά του άρθρου 3 του ν. 998/79 και οι όποιες τεχνικές λεπτομέρειες προκύπτουν για τις ανάγκες της σύνταξης των δασικών χαρτών, αυτές να δοθούν με τη μορφή οδηγιών ή εγκυκλίων από το Υπουργείο Γεωργίας, αφήνοντας ένα περιθώριο στους δασικούς υπαλλήλους να κρίνουν κατά την αυτοψία την ανάγκη χαρακτηρισμού μιας έκτασης ως δάσους ή δασικής. Ως προς την επίλυση ορισμένων θεμάτων σχετικά με το ιδιοκτησιακό, πρέπει να ολοκληρωθεί η χαρτογράφηση των δασών στα πλαίσια του Δασολογίου, στο οποίο κάθε έκταση, πέρα από τον ποιοτικό της χαρακτηρισμό κατά τις κατηγορίες των έξι παραγράφων του άρθρου 3 του ν. 998/79, θα φέρει και ποσοτικά στοιχεία (συγκόμωση, έκταση, πλάτος, ύψος βλάστησης, καθώς και άλλα, όπως π.χ. κλίση εδάφους). Επίσης, κάθε δασική έκταση θα φέρει και τον ποιοτικό χαρακτηρισμό του άρθρου 4 (κατηγορίες δασών και δασικών εκτάσεων, δηλαδή προστατευτικά, παραγωγικά, αναψυχής κ.λπ.). Με την ολοκλήρωση και δημοσιοποίηση της εργασίας αυτής θα είναι δυνατή η εξέταση, επί πραγματικών δεδομένων, του αποχαρακτηρισμού ορισμένων εκτάσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Lund, H. Gyde (coord.) 2003. Definitions of Forest, Deforestation, Afforestation, and Reforestation. [Online] Manassas, VA: Forest Information Services. Available from the World Wide Web: <https://home.att.net/~gklund/DEFpaper.html>. Misc. pagination.

European Forest Institute 2002, Internal Report 6 "Compilation of Forestry Terms and Definitions".

European Forestry Yearbook 2003, FAO ή EFI?

Μακρής Ι., 1999. «Δασική Νομοθεσία». Εκδόσεις Σάκκουλα. Θεσσαλονίκη

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Ν. 3208/03 «Προστασία δασικών οικοσυστημάτων κ.λπ» και εισηγητική έκθεση αυτού».

Ν. 998/79 «Προστασία δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας».

[1] Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο επίτιμος πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας *Μιχ. Δεκλερής*.

[2] Ως «δασική έκταση» νοοείται η κατηγορία των «λοιπών δασωμένων περιοχών» (Other Wooded Land).

[3] Στην Ελλάδα ισχύει, σύμφωνα με εγκύκλιο του Υπουργείου Γεωργίας, ένα ελάχιστο ποσοστό εδαφοκάλυψης 15% ανεξαρτήτως έκτασης. Τα στοιχεία του Πίνακα 1 πιθανόν να αναφέρονται σε παλαιότερες απογραφές.

[4] SECOND EXPERT MEETING ON HARMONIZING FOREST-RELATED DEFINITIONS FOR USE BY VARIOUS STAKEHOLDERS, Food Agriculture Organization of the United Nations, Rome - Italy 2002.